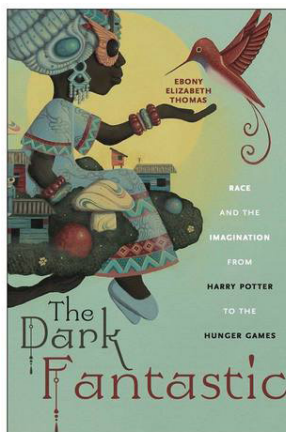

EBONY ELIZABETH THOMAS
THE DARK FANTASTIC
Race and the Imagination
from Harry Potter to the
Hunger Games

New York: New York University Press,
2019 (225 s.)

I *The Dark Fantastic. Race and the Imagination from Harry Potter to the Hunger Games* (2019) undersöker Ebony Elizabeth Thomas svart representation i populärkulturens absoluta mittfåra, närmare bestämt den angloamerikanska fantastik som sedan millenniets början har dominerat ungdomars kulturkonsumtion vad gäller såväl litteratur som tv, film och spel.

Thomas använder konsekvent "race" och "Black" eller "African American" i sin bok (177, not 1). Dessa termer är gängse inom engelskspråkig forskning, samt i fankulturens terminologi (se exempelvis "Race and Ethnicity in Fandom"). Motsvarande användning är inte självklar i Sverige och termerna är därför svåra att översätta. I recensionen används "ras" för Thomas "race", det vill säga en analytisk kategori som är en konsekvens av sociala och politiska processer och praktiker (jfr. de los Reyes et al. 25). Med samma utgångspunkt används termerna svart och vit för att beskriva den normativa polarisering som rasistiska strukturer upprättar (jfr. Ndow Norrby).

Thomas analyser inkluderar litterära texter samt adaptationer till film och tv, men kombineras dessutom med läsarorienterade perspektiv där hon vänder sig till delar av de digitala fandoms (fängemenskaper) som omger berättelserna. Thomas har själv varit aktiv som fan och hennes analys av receptionen tar även utgångspunkt i den egna erfarenheten som svart fanläsare.

Det blir allt vanligare att populärkulturens berättande struktureras transmedialt, det vill säga att ett fiktivt universum ger upphov till en mängd löst sammanhängande narrativ, som berättas i olika

medier av olika aktörer. Fansens kreativa vidareberättande – exempelvis fanfiction (texter) och fanart (bilder) som publiceras och delas inom sociala medier – utgör en integrerad del av dessa vidgade fiktionvärldar, och fangemenskaperna har kommit att bli synliga aktörer som författare gärna går i dialog med. Dessa nya förutsättningar är väl integrerade i Thomas studie och hon rör sig med stor säkerhet mellan de olika materialtyperna. Det breda perspektiv som därmed tecknas är en av bokens viktigaste styrkor. Det ger analyserna större komplexitet, men framför allt är det ett angreppssätt som speglar den logik för meningsskapande som dagens populärkultur verkar enligt.

Att inkludera fankulturellt material är kanske särskilt relevant när studien, som i Thomas fall, behandlar normer och representation i populärkulturen. Inom fankulturen finns en lång tradition av att tolka och omformulera populära berättelser i en mer normkritisk och inkluderande riktning. I första hand är det sexualitet som har intresserat fans, men på senare tid har också frågor om "ras", etnicitet och transkulturella perspektiv kommit att uppmärksammas. Parallellt märks även ett intresse och en ökad medvetenhet för dessa kategorier inom tv- och filmproduktion. Thomas noterar denna utveckling och talar bland annat om "the Afrofuturistic renaissance of the late 2010s" (8). Det material hon studerar är dock från åren runt 2010, det vill säga innan denna attitydförändring har satt tydliga avtryck. Här aktualiseras en svårighet med att studera samtida material, nämligen att det som är samtida när studien inleds inte längre är "det samtida" när den avslutas. För Thomas syften innebär glappet viktiga förändringar, och jag vill mena att hon hade vunnit på att i högre grad försöka relatera sina resultat till de senaste årens ökade intresse för "ras" och etnicitet som hon nu endast kort kommenterar. Jag hade särskilt önskat en mer konkret diskussion om fankulturens betydelse för denna attitydförändring. Likt många andra fanforskare ser Thomas en emancipatorisk potential i fansens normkritiska aktiviteter, särskilt den form av "restorying" som fanfiction och fanart innebär. En given fråga blir då vilken roll fankulturens expansion har haft för den ökade normkritiska medvetenhet som går att spåra i det sena 2010-talets populärkultur. Thomas tar tyvärr inte denna möjlighet att säga något om fankulturens faktiska inflytande utan stannar vid att tala om potential.

Analyserna i *The Dark Fantastic* koncentreras kring fyra flickor med förankring i varsitt fiktivt universum: Rue från Suzanne Collins Hungerspelstrilogi (romaner 2008–2010; filmer 2012–2015), Gwen från tv-serien *Merlin* (2008–2012), Bonnie Bennett från tv-serien *The Vampire Diaries* (2009–2017) baserad på L. J. Smiths böcker, och

Angelina Johnson från J. K. Rowlings Harry Potter-serie (romaner 1997–2007; filmer 2001–2011). Det teoretiska ramverket utgår från en av Thomas identifierad schablon för gestaltningen av svarta. Kortfattat innebär den att svarta figurer systematiskt nekas de utopiskt hoppfulla egenskaper och livsöden som vanligen tillskrivs fantastikens hjältar och hjältnor. Istället hänvisas de till positionen som "den andra", monstret eller antagonisten. "The dark fantastic" är Thomas egen beteckning för denna schablon som alltså är återkommande inom den västerländska fantastiken. Ingen av de fyra flickorna har rollen som antagonist eller monster och vid första anblick kan de framstå som progressiva exempel på svart representation. Thomas läsning visar dock att de, trots att de står på den goda sidan, tillskrivs öden eller personligheter som saknar den frigörande magi och hoppfullhet genren annars gärna vill ingjuta. De följer strukturen för "the dark fantastic" och därmed erbjuder de ingen positiv igenkänning för läsare eller åskådare.

Som begrepp fungerar "the dark fantastic" i huvudsak väl, men jag kan undra över valet av term. "Dark fantastic" ligger nära "black fantastic" som betecknar multikulturell fantastik, exempelvis afro-futurism (8). Termerna kan både lätt förväxlas och uppfattas som motsatspar – det vill säga rasistiska respektive progressiva gestaltningar av svarta. Dock syftar den förstnämnda på en litterär trop medan "black fantastic" snarare utgör en kategori av litteratur.

Hur som helst, särskilt tankeväckande är att Thomas beskriver "the dark fantastic" som ett symptom på begränsningar i författares såväl som läsares föreställningsförmåga. Likt våra fantasier och drömmar är fantastiken i teorin en plats där allt är möjligt, men "the dark fantastic" innebär ett hämmande av denna potential. Att frigöra fantastiken som genre kräver att vi, med Thomas ord, avkoloniserar våra fantasier och våra drömmar (169). Resonemanget är särskilt intressant från ett läsarorienterat perspektiv. Fandomens vidare diktning är en praktik där fantasiförmågans gränser kan sägas förhandlas. Thomas hänvisar vid några tillfällen till den skillnad i attityd till sexualitet respektive "ras" som råder inom fankulturen. Att skriva fram queera element i heteronormativa berättelser är en betydligt mer utbredd och accepterad form av normkritik bland fans, jämfört med att exempelvis gestalta en fiktiv figur med annat etniskt ursprung (så kallad "racebending") eller att engagera sig för en heterosexuell "interracial" kärleksrelation. När dessa intressen kolliderar uppstår dialoger där frågan om vilka fantasier och drömmar som anses mest legitima blir särskilt brännande. Thomas hade med fördel kunnat gräva än djupare i denna typ av konflikter.

Text- och filmanalyser utgör en viktig del av Thomas bok men genomgående är det ändå den unga svarta läsarens/åskådarens erfarenhet av att känslomässigt engagera sig i fantastikens svarta flickor som utgör navet i studien: Vad innebär det för henne att se sig själv representerad i dessa figurer, som visserligen är goda, men som till skillnad från sina vita vänner förnekas positiva egenskaper som attraktionskraft, oskuldsfullhet, framtidshopp och lyckliga slut? "What happens to the fantastic when the implied reader is White, but the *actual* reader is not?", frågar sig Thomas (167). För att komma åt denna erfarenhet använder sig Thomas av ett tvådelat angreppssätt: I analysen av verken praktiserar hon kritisk motläsning med fokus på "ras" ("critical race counterstorytelling", 9-12). Det innebär att hon centrerar de svarta flickornas berättelser och låter deras funktion för den vita protagonisten vara sekundär. Att de svarta flickorna inte är skrivna för identifikation blir kanske tydligast i fallet Bonnie Bennett från *The Vampire Diaries*. Som bästa vän till protagonisten Elena är Bonnie i regel den som (med goda intentioner) försöker hindra hjältinnan att närma sig de attraktiva vampyrerna. Thomas resonerar intressant om hur denna kritiska misstänksamhet inom ramen för vampyrberättelsens logik gör Bonnie otillgänglig för den implicita läsarens sympatier: "Bonnie came to be positioned as an antagonist blocking the access of her White female friends to the allure of the vampire's seduction" (131).

Det andra angreppssättet består i ett läsarorienterat perspektiv där Thomas tittar på hur dessa fiktiva flickor har tagits emot inom digitala fangemenskaper samt reflekterar kring sina egna erfarenheter som svart läsare och fan. Som sagt framhåller Thomas hur fandomen erbjuder mer av mångfald och inkludering, men hon visar även att fans i många fall är delaktiga i att upprätthålla gränserna för "the dark fantastic". Exempelvis diskuteras de kritiska reaktioner som följde på att Rue porträtterades av den svarta skådespelerskan Amandla Stenberg i filmatiseringen av *Hungerspelen*.

Analyserna av litteraturen, filmerna och tv-serierna är intressant läsning men bjuder inte på större överraskningar. I kombination med det läsarorienterade perspektivet blir det dock givande. Thomas lyckas exempelvis åskådliggöra strategier för den läsare eller åskådare som, trots motståndet, väljer att investera emotionellt i svarta bifigurer. Hon resonerar även insiktsfullt kring varför många av dessa figurer är illa omtyckta inom fandomen. Fansens negativa attityder motiveras sällan i explicit rasistiska termer, men kritiken vittnar om hur skådespelarnas mörka hudfärg skaver mot åskådarnas immersion. Ett exempel är det återkommande argumentet att

en svart Gwen (Guinevere) i *Merlin* skulle vara historiskt inkorrekt: "Why is it easier to believe in talking dragons than in Black princesses and queens?", är Thomas mycket rimliga motfråga (102).

Inkluderingen av fanmaterial är som sagt en stor förtjänst med Thomas studie, men också källan till min viktigaste kritik som rör urvalsprinciperna för detta material, eller närmare bestämt bristen på ett systematiskt urval. I boken diskuteras olika typer av fanaktiviteter så som tweets, fanfiction och blogginlägg med anslutande kommentarer. Dessa återfinns på olika webbsajter, exempelvis Twitter, Tumblr, Reddit och Blogspot. Flera av exemplen är hämtade från tidigare publiceringar av Thomas själv och andra forskare. Vid ett tillfälle hänvisas till en intervjustudie, vid ett annat till en privat mailkonversation och en analys bygger på Thomas eget fanfictionörfattande. Denna spretighet är inte nödvändigtvis ett problem, men jag saknar en samlad diskussion om hur urvalet gjorts och hur Thomas tänker kring exemplens representativitet för de fandoms hon diskuterar. Till exempel ger Thomas urval genomgående ett intryck av stark polemik där exemplen antingen är progressiva i förhållande till mångfald med avseende på "ras" och etnicitet, eller tydligt kritiska. Det material som redovisas är också högst begränsat, i regel ett fåtal blogginlägg per analyskapitel, och utöver det ger Thomas mer svepande beskrivningar.

Urvalsfrågan är ofta problematisk när fandoms eller andra digitala deltagarkulturer studeras. Materialet är ändlöst och de sociala nätverkssajternas uppbyggnad gör det mycket svårt att skaffa sig en överblick. Men därmed är också risken för godtycklighet stor; med den myriad av inlägg och diskussionstrådar som förekommer är det lätt att hitta belägg för den version av "fansens ståndpunkt" en vill skriva fram. I takt med att fans intar en mer synlig position inom kultur- och mediedebatt kommer frågan om vilka fans som får representation och vilka som osynliggörs att bli viktig. I ett större perspektiv är det en diskussion som fanforskare behöver ta sig an. En del av lösningen kan vara att tydligare contextualisera det material som används genom att beskriva den digitala miljön, samt vilka strategier forskaren använt för att hitta och samla materialet. Något av detta finns i kapitlet om *The Vampire Diaries* där Thomas för en längre diskussion om hur fankulturen förändrats under de nio år tv-serien visats. Thomas hänvisar här till medieanvändande i olika grupper, viktiga virala fenomen, hashtags med stor spridning, samt bredare aktivism såsom "BlackLivesMatter" (127-129). Det är en contextualisering som lokaliserar materialurvalet i relation till större samhällsförändringar och jag hade gärna sett att Thomas fört liknande resonemang på fler ställen.

Sammanfattningsvis hade en mer utförlig diskussion om urval och representation i förhållande till fanmaterialet kunnat ge mer tyngd åt Thomas analys av receptionen, men det hade också varit ett välkommet bidrag till fältet fanstudier där denna fråga sällan problematiseras. Kritiken hindrar dock inte att *The Dark Fantastic* är spännande och angelägen läsning för alla med intresse för samtida populärkultur. Boken belyser hur bristen på mångfald präglar läsare och åskådare; de som passar in i normen, men framför allt de som exkluderas. Genom att sätta den svarta kvinnliga (fan)läsarens erfarenhet i fokus, visar Thomas varför det är viktigt, kanske till och med livsviktigt, att kunna se sin egen person i de hjältinnor som befolkar den gemensamma kulturens fiktionvärldar. Särskilt tankeväckande är Thomas resonemang om hur fiktionens gränser hänger samman med begränsningar i vår förmåga att fantisera och drömma. "Diversity on the screen and in texts" skriver Thomas, "is important for the shaping not only of critical consciousness in children and young adults as they view and read stories, but also of common dreams" (106).

Tuva Haglund
Doktorand i litteraturvetenskap
Uppsala universitet

Litteratur

Ndow Norrby, Fanna, redaktör. *Svart kvinna*. Stockholm, Natur och Kultur, 2015.

De los Reyes, Paulina, Irene Molina och Diana Mulinari, redaktörer. *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige. En festskrift till Wuokko Knocke*. Stockholm, Atlas, 2002.

"Race and Ethnicity in Fandom", temanummer av *Transformative Works and Cultures*, vol. 8, 2011, <http://journal.transformativeworks.org/index.php/twc/issue/view/9>. Hämtad 1 maj 2018.